

برآورد ارزش اقتصادی کار بدون مزد خانگی سالمندان در ایران و سهم آن از تولید ناخالص داخلی (GDP)

محمود قاضی طباطبایی^۱

محمود مسکوب^۲

نادر مهري^۳

دغدغه اصلی این مقاله نشان دادن ارزش اقتصادی جنبه هایی از کار سالمندان است که برای آن مزدی پرداخت نمی گردد و در سیستم حساب های ملی نیز به حساب نمی آید که نتیجه این امر می تواند سبب شکل گیری رویکردی منفی و ناروا به موضوع سالمندی جمعیت گردد. در این مقاله برای برآورد ارزش اقتصادی کار بدون مزد خانگی سالمندان از داده های پیمایش گذران وقت ایران که در مناطق شهری در سال ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ توسط مرکز آمار ایران گردآوری شده، استفاده گردید. نتایج نشان می دهد که در مجموع ارزش اقتصادی کار بدون مزد خانگی که سالمندان در خانواده انجام می دهند در حدود ۵,۵ تریلیون تومان در سال است که این رقم ۱,۶۵ درصد از تولید ناخالص داخلی (GDP) را تشکیل می دهد. بخش عمده ای از ارزش اقتصادی کار بدون مزد خانگی سالمندان به کار خانه داری باز می گردد که بالغ بر ۵,۱ تریلیون در سال است که ۳,۸ تریلیون از آن توسط سالمندان زن و ۱,۳ تریلیون توسط سالمندان مرد خلق شده است. باید این نکته را در نظر داشت که برآورد ارزش اقتصادی کار بدون مزد خانگی سالمندان نقش مهمی در نشان دادن سهم آنان از توسعه کشور داشته و می تواند رفاه اقتصادی و منزلت اجتماعی آنان را دستخوش تغییر نموده و حمایت از حقوق انسانی و اجتماعی زنان و ارتقا آن را در جامعه بهبود ببخشد. واژگان کلیدی: کار بدون مزد خانگی، سالمندان، تولید ناخالص داخلی، پیمایش گذران وقت ایران

۱. استاد گروه جمعیت شناسی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، smghazi@ut.ac.ir

۲. مدرس ارشد، موسسه مطالعات اجتماعی، دانشگاه روتردام هلند، messkoub@iss.nl

۳. دانشجوی دکتری جمعیت شناسی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران (نویسنده مسئول)، nader.mehri@yahoo.com

طرح مساله

انقلاب صنعتی ضمن تغییر ساختارهای سنتی زندگی اجتماعی، تغییرات عظیم اقتصادی و اجتماعی برای انسانها ایجاد کرده است که عواقب آنها نه تنها در زمان حاضر که برای سالیان دراز مشهود خواهد بود. انتقال جمعیت‌شناختی یکی از پیامدهای این انقلاب است که در نتیجه آن ابتدا مرگ و میر شروع به کاهش نمود و سپس با کمی تأخیر، باروری به سطحی پایین کاهش یافت. ایران نیز مانند هر کشور دیگری گذار جمعیتی را پشت سر گذاشته و در حال حاضر همانند بسیاری از کشورهای در حال توسعه به دنبال کاهش مداوم و مستمر باروری و افزایش امید زندگی، تغییرات اساسی و مهمی را در ساختار سنی خود تجربه می‌کنند که سالمندان در کانون و مرکز این تغییرات جمعیتی قرار خواهند گرفت. طبق برآوردهای ملل متحد (۲۰۱۱) تعداد جمعیت سالمند (۶۵ ساله و بالاتر) در ایران در سال ۱۳۳۰ ش (۱۹۵۰ م) ۹۰۳ هزار نفر بوده است که این تعداد ۵٫۲ درصد از کل جمعیت را تشکیل می‌دهد. در سال ۲۰۰۰ تعداد سالمندان بالای ۶۵ سال به حدود ۳ میلیون نفر می‌رسد که این تعداد علی‌رغم آنکه نسبت به ۵۰ سال پیش حدود سه برابر شده است تنها ۴٫۵ درصد از کل جمعیت کشور را تشکیل می‌دهد. پیش‌بینی‌های حد متوسط سازمان ملل همچنین نشان می‌دهد که در سال ۲۰۵۰ حدود ۲۰ میلیون نفر از جمعیت کشور بالای ۶۵ سال سن خواهند داشت که این تعداد ۲۳٫۵ درصد از کل جمعیت را شامل می‌شود. مهمترین عوامل مؤثر بر سال‌خورده شدن جمعیت، کاهش مرگ و میر، خصوصاً مرگ و میر نوزادان و کودکان و کاهش اساسی و مستمر باروری و به تبع آن کاهش رشد جمعیت است که باعث تغییرات اساسی در ساختار سنی جمعیت اکثر جوامع از جمله ایران شده است. اگر مردم از یک سو مدت زمان طولانی تری زندگی کنند و از سوی دیگر فرزندان کمتری هم بدنیا آورند، تعداد افراد سالمند در کشور به ناگزیر نسبت بزرگی از جمعیت کشور را تشکیل خواهد داد.

از سالمندی جمعیت معمولاً به عنوان «مسئله» و یا به صورت مودبانه تر از آن به عنوان «چالش» یاد می‌شود. بانک جهانی از آن به عنوان «بحران» نام می‌برد و در سال ۱۹۹۴ دستورالعملی را تحت عنوان «دفع بحران سالمندی جمعیت» تدوین می‌نماید. در ادبیات جمعیت‌شناختی نیز نسبت وابستگی شاخص بسیار معمول و متداولی برای نشان دادن «بار» تعداد جمعیت سالمند بر دوش جمعیت در سن کار و فعالیت می‌باشد. استفاده از اصطلاحاتی همچون مسئله، چالش، بحران و بار برای نشان دادن تبعات و هزینه‌های اقتصادی-اجتماعی افزایش تعداد جمعیت سالمندان سبب شکل‌گیری رویکردی منفی و ناروا به موضوع سالمندی جمعیت می‌گردد (دواس، گری و استانتون^۱ ۲۰۰۳). برای مثال برناردز (۱۳۸۸: ۵۱-۵۰) معتقد است "در جامعه‌ای که بنیاد آن بر مسایل مادی استوار است

1. De Vaus, D., M. Gray, and D. Stanton
2. Bernardes, J.

ساده‌ترین و اولیه‌ترین دغدغه افراد درباره خانواده‌های پا به سن گذاشته نگهداری از این عده است که به لحاظ اقتصادی فعالیتی ندارند.^۱ هدف از این مقاله نفی هزینه‌های اقتصادی و اجتماعی سالمندی جمعیت نیست، اما آیا واقعا سالمندان صرفا هزینه برای جامعه دارند؟ آیا آنان هیچ نقش و سهمی در ایجاد و بهبود رفاه اقتصادی و اجتماعی در جامعه ندارند؟ در واقع دغدغه اصلی مقاله حاضر نشان دادن ارزش اقتصادی جنبه‌هایی از کار سالمندان است که برای آن کارها مزدی پرداخت نمی‌گردد و در سیستم حساب‌های ملی نیز به حساب نمی‌آید. کلامب و بالتس^۱ (۱۹۹۹) معتقدند برآوردهایی که از تولید ناخالص داخلی کشورها می‌گردد ناقص بوده و کار بدون مزد در آنها جایی ندارد؛ این موضوع سبب می‌شود که مشارکت اقتصادی و فعالیت بخش بزرگی از جمعیت مانند زنان و سالمندان در آن نادیده انگاشته شده و مغفول باقی بماند. چنانچه کار بدون مزد سالمندان به صورت عینی ارزش‌گذاری و برآورد گردد، پیامدهای مهمی برای سالمندان به همراه دارد. مهمترین پیامد ارزش‌گذاری کار بدون مزد خانگی سالمندان علاوه بر اینکه نشان دهنده سهم آنان در ایجاد رفاه اقتصادی و اجتماعی است، می‌تواند ذهنیت‌ها و نگاه‌های منفی که به سالمندی وجود دارد را تعدیل نموده و تصویری واقعی از نقش اقتصادی سالمندان در جامعه ارایه دهد و منزلت اجتماعی آنان را در جامعه بهبود بخشد. آربر و گین^۲ (۱۹۹۹) به نقل از چیل^۳ (۱۳۸۸: ۱۸۱-۱۸۲) در این خصوص معتقدند، "در بریتانیا بیش از یک سوم پرستاری غیررسمی سالمندان توسط خود آنها انجام می‌شود اگر پرستاری‌هایی را که خود سالمندان انجام می‌دهند در نظر گرفته شود می‌تواند موجب اتخاذ خط مشی‌ها و سیاست‌های جدیدی شود و به سالمندان کمک کند تا پرستاران بهتری باشند". بنابراین هدف اصلی تحقیق حاضر برآورد ارزش اقتصادی کار بدون مزد خانگی سالمندان در ایران و سهم آن از تولید ناخالص داخلی با استفاده از داده‌های پیمایش گذران وقت ایران در سال ۱۳۸۸ می‌باشد.

بهره‌وری^۴ و کار بدون مزد سالمندان

فعالیت مولد^۵ از دیدگاه اقتصاددانان عموماً به نحوی تعریف شده است که براساس این تعاریف کار بدون مزد سالمندان غیر مولد تلقی شده و آنان را معمولاً به عنوان طبقه منفعل^۶ بازنمایی می‌کند. سالمندان از دیدگاه تعاریف مرسوم اقتصادی طبقه‌ای در نظر گرفته می‌شوند که توسط افراد دیگر حمایت مالی می‌

1. Klumb, P. L. and Baltes, M. M.
2. Arber, S. & Ginn, J.
3. Cheal, Davis, J.
4. Productivity
5. Productive activity
6. passive class

گردند و به عنوان باری برای جامعه تلقی می‌شوند و فعالیت‌های آنان غیرمولد بوده و محدود به فراغت و وقت‌گذرانی می‌باشد. چنین نگاهی به سالمندان عموماً از تعریف مفهوم فعالیت مولد توسط اقتصاددانان نشأت می‌گیرد. از دیدگاه اقتصادی فعالیت مولد معمولاً به عنوان فعالیتی در نظر گرفته می‌شود که قادر است کالاها و خدمات ارزش‌گذاری شده^۱ را در بازار عرضه کند یا به جریان درآورد. این در حالی است که فعالیت‌هایی نظیر کارهای داوطلبانه و کارهای بدون مزد خانگی که سود اجتماعی^۲ تولید می‌کنند تنها بدلیل آنکه در قبال این کارها مزدی پرداخت نمی‌گردد در تولید ناخالص داخلی انعکاس نمی‌یابند؛ هرچند که برای فرد، گروه و یا جامعه سود تولید کرده باشند. در بحث سالمندی مولد، اقتصاددانان با مرور تعاریف ارائه شده در زمینه فعالیت مولد دریافتند که تعریف مورگان^۳ (۱۹۸۶)، به نقل از فرناندز-بالستروس و دیگران^۴ (۲۰۱۱) ساده‌ترین تعریف را از مولد بودن در نظر می‌گیرد: "تولید کالاها و خدمات". اقتصاد دانان دیگر پا را از این فراتر گذاشته و هر نوع فعالیتی که کالاها و خدمات را تولید کند، فارغ از اینکه مزدی باشد یا نباشد را به عنوان فعالیت تولیدی در نظر می‌گیرند. در این تعریف فعالیت‌هایی نظیر خانه‌داری، مراقبت از کودک، کارهای داوطلبانه و کمک به دوستان و خانواده به عنوان فعالیت تولیدی در نظر گرفته می‌شود. در واقع تعاریف اقتصادی از فعالیت مولد دیگر نمی‌تواند کارهای بدون مزد را صرفاً بدین دلیل که برای آنها مزدی پرداخت نمی‌گردد را غیر مولد در نظر آورد. چنانچه مزدی بودن کار را معیار و اساس مولد بودن آن در نظر بگیریم، آنگاه بخش مهمی از کار سالمندان به حاشیه رانده می‌شود و نادیده انگاشته می‌شود. بر همین اساس برخی نویسندگان پیشنهاد کردند که در خصوص سالمندان، کار بدون مزد آنان اساس و پایه مولد بودن قرار گیرد. هرچند توافقی در خصوص اینکه فعالیت مولد در سالمندان بایستی فعالیت‌های مزدی و غیرمزدی را در بر بگیرد وجود ندارد، اما این موضوع امری پذیرفته شده است که بهترین سنجه برای هر دو کار (مزدی و غیرمزدی) مدت زمانی است که به مجموعه‌ای از فعالیت‌ها اختصاص می‌یابد که فعالیت‌هایی نظیر کارخانگی، مراقبت و کارهای داوطلبانه را نیز در بر می‌گیرد (فرناندز-بالستروس و دیگران ۲۰۱۱). ارزش‌گذاری اقتصادی کار بدون مزد دقیقاً بر اساس همین منطق یعنی نسبت دادن ارزش پولی مدت زمان اختصاص یافته به فعالیت‌های غیرمزدی صورت می‌گیرد.

کار بدون مزد خانگی و چرخه زندگی اقتصادی^۵

افزایش طول عمر و افت باروری دلایل اصلی تسریع سالخوردگی جمعیت در جوامع هستند. پیش‌بینی‌ها

1. valued

2. social benefit

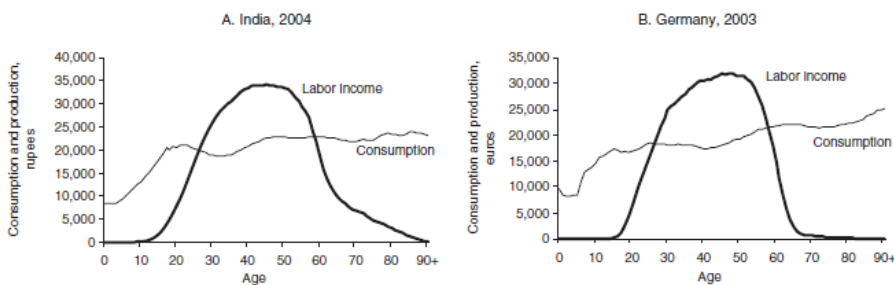
3. Morgan

4. Fernández-Ballesteros, R., et al.

5. economic life cycle

نشان می دهد که تغییرات ساختار سنی تولید و مصرف کل را تحت تاثیر قرار داده و سیستم های تامین اجتماعی پایدار را به چالش خواهد کشید. این تغییرات چرخه زندگی اقتصادی افراد را در کانون توجهات قرار داده است. چرخه زندگی زندگی اقتصادی به زبان ساده نوع و شدت فعالیت اقتصادی که در هر سن انجام می شود را نشان می دهد. بنابراین مطالعه رابطه بین سن و فعالیت اقتصادی نیازمند وارد نمودن بعد سن در داده های اقتصادی است (سمیت و دیگران^۱ ۲۰۱۳). چرخه زندگی اقتصادی به تغییرات در مقدار تولید و مصرف منابع اقتصادی در طول چرخه زندگی یک فرد اشاره دارد. در تمام جوامع معاصر، یک فرد در دوران کودکی و سالمندی بیش از آنچه که تولید می کند مصرف می نماید. در سنین فعالیت بالقوه اقتصادی میزان مصرف کمتر از میزان تولید، به شرط اشتغال، می باشد. چرخه زندگی اقتصادی بسته به فرهنگ، نهادهای مختلف اجتماعی و سیاست های عمومی در جوامع مختلف متفاوت است. شکل ۱ چرخه زندگی اقتصادی در سطح فردی را برای کشورهای هند (۲۰۰۴) و آلمان (۲۰۰۳) نشان می دهد که توسط میسن ولی (۲۰۱۱؛ به نقل از عینی زیناب، قاضی طباطبایی و وودادهیر ۱۳۹۱) مورد مطالعه قرار گرفته اند. همان طور که این نمودارها نشان می دهد کودکان تا سن ۱۲ سالگی در هند و ۱۷ سالگی در آلمان هیچ تولید اقتصادی ندارند و بعد از آن سن نیز تا سن حدود ۲۵ سالگی میزان مصرفشان بیشتر از میزان تولید است. از سن ۲۵ تا ۵۸ سالگی در آلمان و تا ۵۹ سالگی در هند میزان تولید بیشتر از مصرف می باشد. بعد از آن میزان مصرف شخص از تولید نیروی کار بیشتر است. هزینه ها در آلمان بعد از سن ۴۲ سالگی روندی افزایشی پیدا می کنند که عمدتاً ناشی از افزایش هزینه های بهداشتی همراه با سن می باشند. چرخه زندگی اقتصادی فردی در هند افزایش چندانی در هزینه ها با افزایش سن را نشان نمی دهد.

شکل ۱. چرخه زندگی اقتصادی در سطح فردی برای کشورهای هند و آلمان

منبع: محاسبه شده توسط میسن ولی ۲۰۱۱ به نقل از عینی زیناب و همکاران ۱۳۹۱.

1. Sambt, J., et al.

چرخه زندگی اقتصادی از طریق مقایسه مصرف و درآمد حاصل از کار محاسبه می‌شود. کودکان و سالمندان بدلیل تولید کم‌شان در چرخه زندگی اقتصادی شان کسری دارند، زیرا مصرفشان از درآمد حاصل از کارشان بیشتر است. بزرگ سالانی که در سنین کار قرار دارند نه تنها در چرخه زندگی با کسری مواجه نیستند بلکه بدلیل فزونی تولید از طریق کار بر مصرفشان، با افزوده نیز مواجه می‌باشند. در چرخه زندگی اقتصادی مقدار درآمدی که هر سن از طریق ورودی کار و سرمایه تولید می‌کند و همچنین میزان درآمدی را که هر گروه سنی از طریق انتقال های خصوصی و عمومی بازتوزیع می‌کند، در نظر گرفته می‌شود. این درآمد با سیستم حساب های ملی همخوانی دارند، بنابراین کارهای بدون مزد را شامل نمی‌شود. (لی، لی و میسون ۲۰۰۸: ۲۱۹) این خلأ روشی را این‌گونه توصیف می‌کند: "ما درآمد را از طریق مجموع درآمدها، سودهای جنبی^۲، سایر درآمد حاصل از کار، و درآمد حاصل از خود اشتغالی^۳ محاسبه می‌کنیم... مهمترین و سخت ترین مشکل در برآورد ما توسط کار بدون مزد ایجاد می‌گردد". کار بدون مزد در حالی نادیده انگاشته می‌شود که یک مولفه اصلی انتقال های بین نسلی است اما در روش های مربوط به انتقال حساب های ملی و چرخه زندگی اقتصادی بدان توجهی نمی‌شود. امروزه داده های گذران وقت و ارزش گذاری کار بدون مزد می‌تواند این خلأ را پر کند. زاقنی و زانلا (۲۰۱۳) در مطالعه ای پروفایل های چرخه زندگی مصرف و تولید فعالیت های بدون مزد را برآورد می‌کنند. آنها معتقدند که محققانی که در حوزه چرخه زندگی اقتصادی و انتقالات بین نسلی مشغول پژوهش هستند می‌توانند پروفایل های مصرف و تولید کار بدون مزد را در حساب های انتقال ملی دخالت دهند.

مصادیق کار بدون مزد خانگی در پیمایش گذران وقت

فعالیت های گذران وقت به تمامی فعالیت هایی اطلاق می‌شود که یک فرد در طول شبانه روز انجام می‌دهد. براساس این تعریف فعالیت های گذران وقت با فعالیت های اوقات فراغت (اوقات غیر کاری) متفاوت است. اوقات فراغت یا به بیان دیگر اوقات غیر کاری، تنها بخشی از اوقات افراد است و شناخت گذران وقت افراد نیازمند بررسی جامع و همه جانبه فعالیت های افراد در طول شبانه روز و زمان سپری شده برای هر یک از فعالیت های آنان در اوقات کاری و غیر کاری است (مرکز آمار ایران ۱۳۸۷ الف: ۱). در پیمایش گذران وقت، فعالیت های خانه داری تحت عنوان کلی «ارائه خدمات داخلی بدون دستمزد برای مصرف نهایی در خود خانوار» با کد ۰۶ و فعالیت های مراقبت از کودکان، مراقبت از بزرگسالان، و درس دادن و تدریس به کودکان ذیل عنوان «ارایه خدمات مراقبتی بدون دستمزد به اعضای خانوار» با کد ۰۷

1. Lee, R. & Lee, S. and Mason, A.
2. fringe benefits
3. self-employment income
4. Emilio Zaghenni & Marina Zannella

طبقه بندی شده اند. جزئیات بیشتر این فعالیت‌ها در جدول زیر آمده است.

جدول ۱. مصادیق کلی مربوط به کار خانه بر اساس دسته بندی فعالیت‌ها در پیمایش گذران وقت

ردیف	فعالیت	مصادیق
۱	خدمات داخلی بدون دستمزد برای مصرف نهایی در خود خانوار	مدیریت غذا، تمیز و مرتب کردن خانه و محیط اطراف آن، دکوراسیون، نگهداری و تعمیرات جزئی توسط خود اشخاص، مراقبت از منسوجات و پاپوش، مدیریت خانوار، مراقبت از حیوانات خانگی، خرید، سفر/تردد مرتبط با ارایه خدمات داخلی بدون دستمزد
۲	خدمات مراقبتی بدون دستمزد به اعضای خانوار	مراقبت از کودکان مراقبت فیزیکی درس دادن، آموزش و کمک به کودکان همراهی کردن کودکان در مکان‌ها توجه به کودکان (مراقبت غیر فعال)
		مراقبت از بزرگسالان مراقبت فیزیکی حمایت عاطفی همراهی کردن بزرگسالان در مکان‌ها سفر/تردد مرتبط با ارایه خدمات مراقبتی بدون دستمزد به اعضای خانوار

منبع: مرکز آمار ایران: طبقه بندی فعالیت‌ها برای آمارهای گذران وقت در ایران بر اساس ICATUS (۱۳۸۷ب)

بر اساس همین دسته‌بندی، کار خانگی در این مقاله به سه دسته تقسیم شده است که عبارتند از: خانه‌داری، مراقبت از کودکان و مراقبت از بزرگسالان که بر این اساس تمامی برآوردها به تفکیک این سه فعالیت صورت خواهد گرفت.

پیشینه تحقیق

جانسون و شانر (۲۰۰۵) در مطالعه‌ای به برآورد ارزش فعالیت‌های بدون مزد آمریکایی‌های سالمند می‌پردازند. بسیاری از سالمندان در حالی کارهای بدون مزد انجام می‌دهند که بدلیل عدم پرداخت مزد، فعالیت‌های آنان مغفول می‌ماند. این درحالی است که به زعم نویسندگان فوق برآورد ارزش اقتصادی فعالیت‌های بدون مزد سالمندان می‌تواند نگاه‌های مرسوم به موضوع تامین اجتماعی و سن بازنشستگی را تغییر داده و نقش سازنده سالمندان را در جامعه‌ای سالخورده برجسته تر نماید. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که در سال ۲۰۰۲ ارزش اقتصادی فعالیت‌های داوطلبانه و مدت زمان سپری شده به مراقبت از اعضای خانوار توسط آمریکایی‌های ۵۵ ساله و بیشتر بین ۹۷٫۶ تا ۲۰۱ میلیارد دلار بوده است. در این سال ۶۱ درصد از فعالیت‌های بررسی شده به مراقبت از اعضای خانوار اختصاص یافته است که ارزش آن حدود ۱۰۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۲ بوده است. دو پنجم از این فعالیت‌ها به مراقبت از همسر،

دوپنجم به مراقبت از نوه و یک پنجم باقیمانده نیز به مراقبت از والدین اختصاص یافته است. مطالعه دواس، گری و استانتون (۲۰۰۳) توجه و تمرکز خود را روی سنجش ارزش کار بدون مزد سالمندان استرالیایی نموده است. نتایج مطالعه آنها نشان می‌دهد که سالمندان مشارکت اقتصادی ارزشمندی را از طریق مدت زمانی که در کارهای داوطلبانه و بدون مزد برای اعضای خانوار خود و سایر خانوارها اختصاص می‌دهند، فراهم می‌سازند. برآورد آنها نشان می‌دهد که ارزش اقتصادی کار داوطلبانه و بدون مزد مراقبتی که جمعیت بالای ۶۵ سال استراليا انجام می‌دهند، حدود ۳۹ میلیارد دلار در سال ارزش اقتصادی دارد و چنانچه جمعیت ۵۵ تا ۶۴ ساله نیز به این جمعیت اضافه شود، ارزش اقتصادی کار آنها به ۷۴٫۵ میلیارد دلار در سال می‌رسد.

فرانچاویلا و همکاران^۱ (۲۰۱۱) در پژوهشی با استفاده از داده‌های پیمایش گذران وقت به مقایسه حجم و ارزش کار غیر مزدی مراقبت خانواده^۲ در کشورهای ایتالیا و لهستان پرداختند. در این مطالعه از هردو رویکرد «جایگزینی بازار» و «هزینه فرصت^۳» برای برآورد ارزش کار مراقبت استفاده شده است. کار مراقبت نیز شامل مراقبت از کودک و مراقبت از سالمندان بوده است. نتایج نشان می‌دهد که در مجموع در ایتالیا به دلیل بزرگتر بودن میزان جمعیت، تعداد افرادی که کار مراقبت انجام می‌دهند بیشتر است. هرچند ساختار جمعیتی سبب شده است که مشارکت ایتالیایی‌ها در مراقبت از کودک کمتر از لهستانی‌ها باشد، اما در عوض بازم بدلیل ساختار جمعیتی، ایتالیایی‌ها مشارکت بیشتری در کار مراقبت از سالمندان ایفا می‌کنند. نتایج همچنین نشان می‌دهد، ارزش کار مراقبت خانواده‌های ایتالیایی ۸ برابر بیشتر از خانواده‌های لهستانی است. این افزایش بیشتر ناشی از تفاوت دستمزد ها در دو کشور اروپایی است، به طوری که متوسط دستمزدها در ایتالیا ۵ برابر لهستان است. اما با در نظر گرفتن نسبت کارهای مذکور به GDP، نسبت کار مراقبت در خانواده در هردو کشور مشابه هم می‌باشد. در لهستان نسبت کار مراقبت به GDP در دامنه ای بین ۳٫۷ تا ۴٫۴ درصد و در ایتالیا ۴٫۱ تا ۵ درصد می‌باشد.

کیم تی-هونگ^۴ (۲۰۰۹) با استفاده از داده‌های پیمایش گذران وقت کره جنوبی که در سپتامبر سال ۱۹۹۹ توسط اداره آمار ملی این کشور گردآوری شده است به برآورد ارزش کار بدون مزد خانگی در کره می‌پردازد. این پیمایش ۱۷۰۰۰ خانوار و ۴۶۱۰۹ پاسخگوی بالای ۱۰ سال را در برمی‌گیرد. نتایج مطالعه او نشان داد که در مجموع ارزش کار بدون مزد در کره بین ۱۴۰ تا ۱۸۰ تریلیون ون^۵ می‌باشد که بین ۳۰ تا ۴۰ درصد از GDP کره را در سال ۱۹۹۹ تشکیل می‌دهد. ۱۴۰ تریلیون با استفاده از روش جایگزینی بازار با رویکرد کل

1. Francavilla, F., et al.
 2. Unpaid Family Care Work
 3. Market Replacement and Opportunity Cost
 4. Kim Tea-Hong
 5. Won

گرا^۱ و ۱۸۰ تریلیون با روش هزینه فرصت برآورد شده است. نتایج این مطالعه همچنین نشان می دهد که ارزش اقتصادی کار بدون مزد زنان حدود ۱۲۰ تا ۱۵۰ و ارزش کار مردان حدود ۲۴ تا ۳۸ تریلیون ون می باشد. هونگ نتایج مطالعه خود را به تفکیک ابعاد کار خانگی نیز گزارش می نماید؛ به طوری که ارزش اقتصادی مراقبت از کودک توسط زنان سالانه ۱۸ تریلیون ون، مراقبت از سالمندان و افراد ناتوان خانواده ۱۲ تریلیون و ۴۰۰ میلیارد ون، تهیه غذا حدود ۴۲ تریلیون ون و تمیز کردن ۱۵ تریلیون ون می باشد.

روش برآورد ارزش اقتصادی کار بدون مزد خانگی سالمندان

درک و پذیرش اهمیت سنجش کارخانگی یک چیز است و نحوه و روش سنجش آن چیز دیگر (لمینگ و اسپلبرگ ۱۹۹۶: ۲۲). مناقشات روشی و تکنیکی مهمی در خصوص نحوه سنجش کار بدون مزد خانگی وجود دارد. تولید کالا و خدمات در عرصه بازار معمولاً بر اساس پول که امری عینی و قابل مقایسه است ارزش گذاری می گردد اما کارخانگی این ویژگی را ندارد و عموماً پولی بابت آن پرداخت نمی شود. این امر سبب می شود سنجش کار بدون مزد خانگی نیازمند روشهای پیچیده بوده و توافق بر سر مجموعه ای از تعاریف و استانداردها را ضروری گرداند. در ایران داده های پیمایش گذران وقت در دسترس است که از طریق آن می توان با بکارگیری «روش داده محور»^۲ به برآورد ارزش کارخانگی سالمندان پرداخت. بدین ترتیب که مدت زمانی که سالمندان به کار خانگی اختصاص می دهند محاسبه و ارزش کارخانگی آنان برآورد می گردد. با توجه به محدودیت های روش هزینه فرصت^۳، در این پژوهش از روش جایگزینی بازار برای استخراج قیمت خدمات بدون مزد خانگی استفاده می شود^۴. در این خصوص مهمترین چالشی که پیش روی محقق قرار دارد نسبت دادن دستمزدها در بازار کار مزدی به کار بدون مزد سالمندان است، به نحوی که این دستمزد بیشترین سنخیت را با کار بدون مزد خانگی سالمندان داشته باشد.

ملل متحد (۲۰۰۳: ۸۶) فرمول زیر را برای برآورد ارزش کار خانگی با استفاده از داده های گذران وقت پیشنهاد نموده است:

1. Generalist Market Replacement Method
2. Fleming and Spellerberg
3. Input base

۴. از آنجایی که نرخ های اشتغال در میان سالمندان کم است، پرواضح است که استفاده از رویکرد هزینه فرصت برای ارزش گذاری کاربردون مزد سالمندان نامناسب است (نگ، به دواس، گری و استانتون ۲۰۰۳: ۸).

۵. البته این موضوع بدین معنی نیست که روش جایگزینی بازار هیچ محدودیتی ندارد. این روش نیز محدودیت های خاص خود را دارد. یکی از محدودیت های مهم این روش یافتن قیمت های معادل کار بدون مزد خانگی در بازار کار مزدی است. اما در مجموع در روش جایگزینی بازار، محقق با اتخاذ تدابیر و تلاش بیشتر در دستیابی به قیمت های مرتبط با کار بدون مزد خانگی می تواند به برآورد های دقیقتری نسبت به روش هزینه فرصت دست یابد؛ در واقع انعطاف پذیری این روش بیشتر است.

فرمول (۱)

$$V = \sum T * W * P$$

که در این فرمول (Value of unpaid work) ارزش کار بدون مزد، (Time) متوسط مدت زمان اختصاص داده شده به فعالیت مورد نظر، (Wage) متوسط نرخ دستمزدی که در بازار کار مزدی به هر واحد زمانی پرداخت می‌شود و (Population) جمعیتی است که درگیر آن کار یا فعالیت هستند. سه مجهول سمت راست فرمول فوق از منابع داده ای مختلف قابل استخراج می‌باشد. T یا متوسط مدت زمانی که سالمندان به کار بدون مزد خانگی اختصاص می‌دهند از پیمایش گذران وقت استخراج می‌گردد. W، نرخ دستمزدی است که به هر واحد زمانی از این فعالیت‌ها پرداخت می‌شود و در این پژوهش از حداقل دستمزدی که در بازار به کارگران در سال ۱۳۸۸ پرداخت می‌شود، استفاده می‌شود. دولت حداقل دستمزد را در سال ۱۳۸۸، ۲۶۳۵۲۰ تومان در ماه اعلام نموده است که در حدود ۱۲۶۰ تومان در هر ساعت می‌شود. P یا جمعیت مورد مطالعه پژوهش حاضر نیز سالمندان بالای ۶۰ سال در مناطق شهری کشور در سال ۱۳۸۸ است که تعداد آن نیز از اطلاعات جمعیتی مرکز آمار ایران در دسترس است. اینک با یک ضرب ساده، ارزش اقتصادی کار بدون مزد خانگی سالمندان با استفاده از فرمول شماره ۱ قابل محاسبه است.

یافته ها و نتایج

در مجموع تعداد افراد نمونه در پیمایش گذران وقت ۳۳۷۵۷ پاسخگوی بالای ۱۵ سال (۱۲۰۷۵ خانوار) می‌باشد. جامعه آماری تحقیق حاضر تمامی افراد بالای ۶۰ سال ساکن در نقاط شهری کشور است که تعداد آنها در پیمایش گذران وقت ۳۵۰۶ نفر را شامل می‌شود. در جدول زیر برخی ویژگی‌های جمعیتی این افراد توصیف شده‌اند.

همانطور که ملاحظه می‌گردد، ۵۲،۷ درصد از سالمندان را مردان و ۴۷،۳ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. ۵۳،۹ درصد از آنان در گروه سنی ۶۰ تا ۶۹ ساله حضور دارند که از آنان به عنوان سالمندان جوان یاد می‌شود، ۳۵،۳ درصد در گروه سنی ۷۰-۷۹ سال (سالمندان میانسال) و ۱۰،۸ درصد نیز بالای ۸۰ سال سن دارند که از آنها به عنوان سالمندان سالمند نام برده می‌شود. ۷۳،۵ درصد از سالمندان در پیمایش گذران وقت دارای همسر، ۲۵،۲ درصد بی همسر در اثر فوت، ۰،۹ درصد بی همسر در اثر طلاق و ۰،۴ درصد هرگز ازدواج نکرده هستند. ۶،۱ درصد از سالمندان به سبب معلولیت و ناتوانی به کمک نیاز دارند و مابقی اینگونه نیستند.

۱. تعداد روزهای کاری در ماه ۲۶ روز و تعداد ساعات کاری در روز نیز ۸ ساعت در نظر گرفته شده است.

جدول ۲. برخی از ویژگی های جمعیتی نمونه تحقیق در پیمایش گذران وقت ایران

ویژگی جمعیتی	تعداد	درصد
جنس	مرد	۱۸۴۹
	زن	۱۶۵۷
گروه سنی	۶۰-۶۹	۱۸۸۹
	۷۰-۷۹	۱۲۳۹
	+۸۰	۳۷۸
وضعیت تاهل	دارای همسر	۲۵۷۷
	بی همسر در اثر فوت	۸۸۳
	بی همسر در اثر طلاق	۳۳
	هرگز ازدواج نکرده	۱۳
نیاز به کمک به سبب معلولیت و ناتوانی	بلی	۲۱۴
	خیر	۳۲۹۲
کل	۳۵۰۶	۱۰۰

در ادامه این بخش ارزش اقتصادی کار بدون مزد خانگی سالمندان کشور در مناطق شهری در سال ۱۳۸۸ به تفکیک فعالیت های ۳ گانه مورد نظر (خانه داری، مراقبت از کودک و مراقبت از بزرگسالان) برآورد می گردد.

ارزش کار بدون مزد خانه داری سالمندان در مناطق شهری کشور در سال ۱۳۸۸

برآورد ما نشان می دهد که ارزش اقتصادی کاربردن مزد خانه داری سالمندان در سال ۱۳۸۸ در مناطق شهری کشور در حدود ۵,۲ تریلیون تومان می باشد که از این مقدار مبلغ ۱,۳۴ تریلیون تومان سهم مردان و ۳,۸۵ تریلیون تومان سهم زنان می باشد. ارزش اقتصادی کار بدون مزد خانگی سالمندان مرد جوان (۶۰-۶۹ ساله) بیش از ۷۴۶ میلیارد تومان می باشد که رفته رفته با کهنلت سن کاهش می یابد، به طوری که ارزش اقتصادی کار بدون مزد خانه داری سالمندان میانسال مرد (۷۰-۷۹ ساله) حدود ۴۲۲ میلیارد تومان و سالمندان سالمند مرد (+۸۰ ساله ها) بالغ بر ۱۷۲ میلیارد تومان می گردد. کار بدون مزد خانه داری سالمندان زن جوان (۶۰-۶۹ ساله) بیش از ۲,۳ میلیارد تومان ارزش اقتصادی دارد که از مجموع ارزش اقتصادی کار بدون مزد سالمندان مرد در همه سنین بالاتر است.

جدول ۳. ارزش اقتصادی کار خانه‌داری توسط سالمندان در سال ۱۳۸۸ در مناطق شهری کشور

جنس						گروه سنی
زن			مرد			
ارزش (به میلیون تومان)***	تعداد جمعیت**	زمان(دقیقه:ساعت)*	ارزش (به میلیون تومان)***	تعداد جمعیت**	زمان(دقیقه:ساعت)*	
۲,۳۷۸,۲۲۵	۱,۱۰۱,۵۸۸	۰۴:۴۱	۷۴۶,۸۲۱	۱,۰۶۵,۷۴۸	۰۱:۳۱	۶۰-۶۹
۱,۱۴۳,۶۵۳	۶۷۶,۱۹۸	۰۳:۴۱	۴۲۱,۹۷۶	۶۳۵,۴۳۳	۰۱:۲۶	۷۰-۷۹
۲۵۴,۰۹۶	۲۸۲,۴۷۰	۰۱:۵۸	۱۷۲,۴۴۱	۲۶۸,۵۸۴	۰۱:۲۴	+۸۰
۳,۸۵۱,۳۷۵	۲,۰۶۰,۲۵۶	۰۴:۰۴	۱,۳۴۰,۸۳۷	۱,۹۶۹,۷۶۵	۰۱:۲۹	کل

*متوسط زمان اختصاص داده شده به کار خانه‌داری که از پیمایش گذران وقت ایران در سال ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ اخذ شده است.

**تعداد جمعیت سالمند که از مرکز آمار ایران اخذ شده است.

***ارزش اقتصادی کار بدون مزد خانه‌داری که از ضرب ستون * و ستون **، در قیمت این فعالیت در بازار کار مزدی بدست آمده است. از آنجایی که برآوردها برای یکسال است، ارزش اقتصادی نیز در ۳۶۵ ضرب شده است.

ارزش کار بدون مزد مراقبت از کودک توسط سالمندان در مناطق شهری کشور در سال ۱۳۸۸

برآورد ما حاکی از آن است که ارزش اقتصادی کار مراقبت از کودکان در سال ۱۳۸۸ توسط سالمندان مرد در مجموع بالغ بر ۴۶,۷ میلیارد تومان بوده است که بیش از ۲۸,۸ میلیارد آن توسط سالمندان جوان، ۱۳,۷ میلیارد توسط سالمندان میانسال و بیش از ۴,۱ میلیارد آن توسط سالمندان سالمند خلق شده است. ارزش اقتصادی کار مراقبت از کودکان توسط سالمندان زن در این سال حدود ۱۲۱ میلیارد تومان بوده است که ۲,۶ برابر ارزش اقتصادی کار انجام شده توسط سالمندان مرد می باشد. از این ۱۲۱ میلیارد تومان بیش از ۶۹,۲ میلیارد توسط سالمندان زن جوان، حدود ۳۵ میلیارد تومان توسط سالمندان زن میانسال و بیش از ۱۶ میلیارد توسط سالمندان سالمند زن تولید شده است.

جدول ۴. ارزش اقتصادی کار مراقبت از کودک توسط سالمندان در سال ۱۳۸۸ در مناطق شهری کشور

گروه سنی	جنس					
	زن			مرد		
	ارزش (به میلیون تومان)**	تعداد جمعیت**	زمان(دقیقه:ساعت)*	ارزش (به میلیون تومان)**	تعداد جمعیت**	زمان(دقیقه:ساعت)*
۶۰-۶۹	۶۹,۲۵۸	۱,۰۱۰,۵۸۸	۰۰:۰۸	۲۸,۸۴۷	۱,۰۶۵,۷۴۸	۰۰:۰۴
۷۰-۷۹	۳۵,۰۷۰	۶۷۶,۱۹۸	۰۰:۰۷	۱۳,۷۱۸	۶۳۵,۴۳۳	۰۰:۰۳
+۸۰	۱۶,۷۹۲	۲۸۲,۴۷۰	۰۰:۰۸	۴,۱۲۸	۲۶۸,۵۸۴	۰۰:۰۲
کل	۱۲۱,۲۲۷	۲,۰۶۰,۲۵۶	۰۰:۰۸	۴۶,۷۸۹	۱,۹۶۹,۷۶۵	۰۰:۰۳

*متوسط زمان اختصاص داده شده به کارخانه‌داری که از پیمایش گذران وقت ایران در سال ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ اخذ شده است.
 **تعداد جمعیت سالمند که از مرکز آمار ایران اخذ شده است.
 ***ارزش اقتصادی کار بدون مزد مراقبت از کودک که از ضرب ستون * و **، در قیمت این فعالیت در بازار کار مزدی بدست آمده است. از آنجایی که برآوردها برای یکسال است، ارزش اقتصادی نیز در ۳۶۵ ضرب شده است.

ارزش کار بدون مزد مراقبت از بزرگسال توسط سالمندان در مناطق شهری کشور در سال ۱۳۸۸

ارزش اقتصادی ناشی از کار بدون مزد مراقبت از بزرگسال در خانواده از فعالیت‌های خانه‌داری و مراقبت از کودک بسیار کمتر می‌باشد و به لحاظ ارزش اقتصادی نسبت به دو فعالیت مذکور در جایگاه سوم قرار دارد. ارزش اقتصادی کل کار بدون مزد سالمندان مرد بالغ بر ۵۹,۵ میلیارد و سالمندان زن ۹۴,۲ میلیارد تومان در سال می‌باشد. ارزش اقتصادی کار بدون مزد مراقبت از بزرگسالان توسط سالمندان مرد جوان بیش از ۲۲,۵ میلیارد تومان می‌باشد که این میزان با افزایش جزیی برای سالمندان میانسال مرد به رقم ۲۲,۶ میلیارد می‌رسد. سالمندان مرد سالمند نیز ۱۴,۶ میلیارد ارزش اقتصادی به وسیله مراقبت از بزرگسالان تولید می‌نمایند. ارزش اقتصادی سالمندان زن جوان در امر مراقبت از بزرگسالان در خانواده بیش از ۵۰ میلیارد تومان در سال است و رفته رفته با کهنولت سن سالمندان به بیش از ۳۴,۷ میلیارد و در نهایت به ۷,۷ میلیارد تومان در سال می‌رسد.

جدول ۵. ارزش اقتصادی کار مراقبت از بزرگسالان توسط سالمندان در سال ۱۳۸۸ در مناطق شهری کشور

جنس						گروه سنی
زن			مرد			
ارزش (به میلیون تومان)**	تعداد جمعیت**	زمان(دقیقه:ساعت)**	ارزش (به میلیون تومان)**	تعداد جمعیت**	زمان(دقیقه:ساعت)**	
۵۰,۴۴۴	۱,۱۰۱,۵۸۸	۰۰:۰۶	۲۲,۵۹۲	۱,۰۶۵,۷۴۸	۰۰:۰۳	۶۰-۶۹
۳۴,۷۸۸	۶۷۶,۱۹۸	۰۰:۰۷	۲۲,۶۵۱	۶۳۵,۴۳۳	۰۰:۰۵	۷۰-۷۹
۷,۷۵۰	۲۸۲,۴۷۰	۰۰:۰۴	۱۴,۶۷۶	۲۶۸,۵۸۴	۰۰:۰۷	+۸۰
۹۴,۲۰۸	۲,۰۶۰,۲۵۶	۰۰:۰۶	۵۹,۵۲۷	۱,۹۶۹,۷۶۵	۰۰:۰۴	کل

*متوسط زمان اختصاص داده شده به کارخانه‌داری که از پیمایش گذران وقت ایران در سال ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ اخذ شده است.
 **تعداد جمعیت سالمند که از مرکز آمار ایران اخذ شده است.
 ***ارزش اقتصادی کار بدون مزد مراقبت از بزرگسال که از ضرب ستون * و **، در قیمت این فعالیت در بازار کار مزدی بدست آمده است.
 از آنجایی که برآوردها برای یکسال است، ارزش اقتصادی نیز در ۳۶۵ ضرب شده است.

مجموع ارزش اقتصادی کار بدون مزد خانگی سالمندان در مناطق شهری کشور در سال ۱۳۸۸

در مجموع ارزش اقتصادی کار بدون مزد خانگی که سالمندان در خانواده انجام می دهند در حدود ۵,۵ تریلیون تومان در سال است که این رقم ۱,۶۵ درصد از تولید ناخالص داخلی کشور در سال ۱۳۸۸ را تشکیل می دهد. بخش عمده ای از ارزش اقتصادی کار بدون مزد خانگی سالمندان به کارخانه‌داری بازمی‌گردد که بالغ بر ۵,۱ تریلیون در سال است که ۳,۸ تریلیون از آن توسط سالمندان زن و ۱,۳ تریلیون توسط مردان خلق شده است. در مجموع ارزش کار مراقبت از بزرگسالان ۱۶۸ میلیارد است که تنها ۰,۰۵ درصد تولید ناخالص داخلی را تشکیل می دهد. همچنین ارزش اقتصادی کار بدون مزد مراقبت از کودکان نیز بالغ بر ۱۵۳ میلیارد تومان می باشد.

جدول ۶. مجموع ارزش اقتصادی کار بدون مزد خانگی سالمندان در خانواده در مناطق شهری کشور در سال ۱۳۸۸

ارزش اقتصادی کار بدون مزد خانگی سالمندان				جنس
جمع	مراقبت از کودکان	مراقبت از بزرگسالان	خانه داری	
۱,۴۴۷,۱۵۳	۵۹,۵۲۷	۴۶,۷۸۹	۱,۳۴۰,۸۳۷	مرد
۴,۰۶۶,۸۱۰	۹۴,۲۰۸	۱۲۱,۲۲۷	۳,۸۵۱,۳۷۵	زن
۵,۵۱۳,۹۶۳	۱۵۳,۷۳۵	۱۶۸,۰۱۶	۵,۱۹۲,۲۱۲	کل
%۱,۶۵	%۰,۰۵	%۰,۰۵	%۱,۵۵	نسبت به GDP(بدون نفت)*

*به گزارش مرکز آمار ایران (۱۳۹۱) GDP بدون نفت در سال ۱۳۸۸ در مناطق شهری کشور بالغ بر ۳۳۴ تریلیون تومان بوده است.

نتیجه‌گیری

مطالعات گذران وقت برای اولین بار در ابتدای قرن بیستم به عنوان ابزاری برای فهم سبک زندگی مردم استفاده شد، اما بعد از چندسال به ابزار مهمی برای سنجش کار بدون مزد خانگی زنان و مردان تبدیل گردید. علی‌رغم آنکه بکارگیری داده‌های گذران وقت برای سنجش کاربردین مزد خانگی عمومیت یافته و در سرتاسر دنیا از آن به منظور برآورد ارزش کار بدون مزد خانگی استفاده شده است؛ سهم کار بدون مزد خانگی سالمندان بصورت مجزا و مستقل چندان مورد توجه نبوده است. هدف از این مقاله نشان دادن آن جنبه‌هایی از کار سالمندان است که همواره از آن غفلت شده و مورد توجه قرار نمی‌گیرد، این درحالیست که سالمندان با انجام کارهای بدون مزد خانگی در رفاه اقتصادی و اجتماعی جامعه خود مشارکت می‌نمایند و آن را بهبود می‌بخشند. در این مقاله میزان ارزش اقتصادی کار بدون مزد سالمندان در مناطق شهری کشورمان در سال ۱۳۸۸ برآورد و نسبت آن از تولید ناخالص داخلی محاسبه شده است. نتایج نشان می‌دهد که در مجموع ارزش اقتصادی کار بدون مزد خانگی که سالمندان در خانواده انجام می‌دهند در حدود ۵,۵ تریلیون تومان در سال است که این رقم ۱,۶۵ درصد از تولید ناخالص داخلی را تشکیل می‌دهد. بخش عمده‌ای از ارزش اقتصادی کار بدون مزد خانگی سالمندان به کارخانه‌داری باز می‌گردد که بالغ بر ۵,۱ تریلیون در سال است که ۳,۸ تریلیون از آن توسط سالمندان زن و ۱,۳ تریلیون توسط سالمندان مرد خلق شده است. در مجموع ارزش کار مراقبت از بزرگسالان ۱۶۸ میلیارد تومان است که تنها ۰,۰۵ درصد تولید ناخالص داخلی را تشکیل می‌دهد. همچنین ارزش اقتصادی کار بدون مزد مراقبت از کودکان نیز بالغ بر ۱۵۳ میلیارد تومان می‌باشد.

برآورد ارزش اقتصادی کار بدون مزد خانگی سالمندان نقش مهمی در نشان دادن سهم آنان از توسعه

کشور داشته و می‌تواند رفاه اقتصادی و منزلت اجتماعی آنان را دستخوش تغییر نموده و حمایت از حقوق انسانی و اجتماعی سالمندان و ارتقا آن را در جامعه بهبود ببخشد. باید توجه داشت که برآورد ارزش اقتصادی کار بدون مزدسالمندان اهمیت زیادی دارد زیرا مانند کارمزدی، کار غیر مزدی نیز در رفاه جامعه سهم داشته و آن را افزایش می‌دهد، بنابراین در محاسبات شاخص های اقتصادی بایستی کار بدون مزد خانگی نیز به حساب آید. اگر چه برای کار بدون مزد خانگی پولی پرداخت و دریافت نمی‌شود، اما این بدین معنی نیست که رایگان است؛ کار بدون مزد خانگی هزینه دارد و نیازمند سرمایه انسانی و تجهیزات می‌باشد، بنابراین مانند هر کالای اقتصادی بایستی ارزش‌گذاری گردد.

منابع

برناردز، جان (۱۳۸۸). درآمدی به مطالعات خانواده، (ترجمه: حسین قاضیان)، چاپ دوم، نشر نی. تهران.

چیل، دیوید (۱۳۸۸). خانواده‌ها در دنیای امروز، (ترجمه: محمد مهدی لیبی)، نشر افکار، چاپ اول، تهران.

قاضی طباطبایی، محمود، مسکوب، محمود و مهری، نادر (۱۳۹۱). برآورد ارزش پولی کار بدون مزد خانگی زنان خانه‌دار دارای همسر در مناطق شهری و نقش آن در تولید ناخالص داخلی (GDP) در ایران. گزارش تحقیق منتشر نشده، اجرا شده با حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه تهران.

عینی زیناب، حسن، و دادهیر، ابوعلی و قاضی طباطبایی، محمود (۱۳۹۱). «انتقال ساختار سنی و سودهای جمعیت‌شناختی اول و دوم: نگاهی به وضعیت ایران»، همایش تحولات ساختار سنی جمعیت ایران و پیامدهای آن. دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، ۱۷ و ۱۸ آبان ماه، ۱۳۹۱.

مرکز آمار ایران (۱۳۸۳). گزارش آزمایشی طرح بررسی گذران وقت، گروه پژوهشی آمارهای اقتصادی، پژوهشکده آمار.

مرکز آمار ایران (۱۳۸۷ الف). مجموعه مدارک طرح آماری گیری گذران وقت سال ۱۳۸۷. کد سند: ۵۰۰-۰۵-WI-۰۳-۲۱.

مرکز آمار ایران (۱۳۸۷ ب). طبقه بندی فعالیت‌ها برای آمارهای گذران وقت در ایران براساس ICATUS، در دسترس از آدرس:

www.amar.org.ir/Upload/Modules/Contents/asset/0/icatuc.pdf

مرکز آمار ایران (۱۳۹۱). محصول ناخالص داخلی (باویدون نفت) و جمعیت به تفکیک استان

- De Vaus, D., M. Gray, and D. Stanton (2003). "Measuring the value of unpaid household, caring and voluntary work of older Australians." Research Paper No. 34. Australian Institute of Family Studies: 1-29.
- Fernández-Ballesteros, R., M. D. Zamarrón, J. Díez-Nicolás, M. D. López-Bravo, M. A. Molina, and R. Schettini (2011). "Productivity in old age", *Research on Aging*, 33 (2): 205-226.
- Fleming, R. and Spellerberg, A. (1996). *Using Time Use Data: a History of Time Use Surveys and Uses of Time Use Data*. Statistics New Zealand.
- Francavilla, F., G.C. Giannelli G., Grotkowska and M.W. Socha (2011). "Use of Time and Value of Unpaid Family Care Work: a Comparison between Italy and Poland", Discussion Paper Series, The Institute for the study of Labor (IZA). No. 157:
- Ghazi Tabatabaei, S.M, N. Mehri and M. Messkoub (2013). "What is unpaid female labour worth? Evidence from the Time Use Studies of Iran in 2008 and 2009". ISS Working Paper Series / General Series (Vol. 562, pp. 1-33). Erasmus University Rotterdam. Online Available at: <http://hdl.handle.net/1765/41146>
- Johnson, R. W. and S.G. Schaner (2005). "Value of Unpaid Activities by Older Americans Tops \$160 Billion per Year", *Perspectives on Productive Aging*, Number 4: 1-6.
- Klumb, P. L. And M. M. Baltes (1999). "Time Use Of Old And Very Old Berliners: Productive And Consumptive Activities As Functions Of Resources", *The Journals Of Gerontology*, 54(4): 271-278.
- Lee, R., S., Lee, and A., Mason (2008). "Charting the Economic Life Cycle", *Population and Development Review*, Vol. 34: 1-35.

- Samt, J., B., Hammer, M., Zannella, and A., Prskawetz (2013). "Production and Transfers through Unpaid Work by Age and Gender: A Comparative Analysis of Austria, Italy and Slovenia". Online Available at: <http://epc2014.princeton.edu/papers/140821>
- Tae-Hong, K. (2009). "Economic Evaluation of Unpaid Work in Republic of Korea", *Korean Women's Development Institute*, Online Available at: <http://www.unescap.org/stat/meet/wipuw/wipuw-01.pdf>
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2011). "*World Population Prospects: The 2010 Revision*", CD-ROM Edition.
- United Nations, Economic and Social Commission for Asia and the Pacific Development Program (2003). "*Integrating Into National Policies*", United Nations, New York: 71-106.
- Zagheni E. and M. Zannella(2013). "The life cycle dimension of time transfers in Europe". *Demographic Research*, 29(35):1-14.